

Pál-Antal Sándor

Rákóczi és Marosvásárhely

A magyar történelmi személyiségek közül talán II. Rákóczi Ferenc neve kapcsolódik legszorosabban Marosvásárhelyhez. Az 1700-as évek kezdetén szabadságharcra terebélyesedett kuruc mozgalom vezetőjét, II. Rákóczi Ferencet, ugyanis az erdélyi rendek Marosvásárhelyen iktatnak be a fejedelmi székbe.

Marosvásárhely ebben az időben a Székelyföld nyugati részén fekvő közép-erdélyi kisváros. Annak ellenére, hogy szinte egy évszázaddal azelőtt már szabad királyi városi rangot szerzett, fejlődése lassú, gazdasági potenciálja messze elmarad Nagyszeben, Brassó, Kolozsvár, Beszterce vagy Segesvárétól. Lakossága a tárgyalt időszakban négyezer személyre tehető. Az 1700-as évek elején adófizető lakóinak száma mintegy 600 családra, vagyis 3000-3500 főre tehető. (Egy 1709. évi adókimutatási lajstrom 581 személy nevét tartalmazza, ami ugyanannyi családot jelent.¹) Ha ehhez az összeghez hozzáadjuk az adómenteseket – egyrészt a nemeseket, másrészt a szolgákat és a nincsteleneket – az összlakosság száma megközelítően a fennebb említett lehetett.

Felekezeti szempontból a lakosság elsöprő többsége református. Csak a századforduló idején kezd újra éledni a katolikus hitélet. Másfél évszázad után 1697-ben kap a város római katolikus papot, aki itt öt hívet talál csupán. 1702-ben Kolozsvárról idehívják a jezsuitákat (két szerzetest), akik szervező és térítő munkájukkal rövid idő alatt újra lerakják a hirtelen gyarapodásnak indult katolikus hitélet alapköveit.

Ebben az időben Marosvásárhely katonai jelentőséggel is bírt. A nagy kiterjedésű várba, amelyet a város polgárai és céhei építettek félévszázadon át – 1602-1657 között – az osztrák császári hadsereg ebben az időszakban fészkelte be magát, fokozatosan kiszorítva onnan a helyi lakosságot.

Marosvásárhelynek a Rákóczi-féle szabadságharcban játszott szerepéről, a város akkori történetéről viszonylag kevés ismerettel rendelkezünk. A helytörténet kutatás nem dolgozta fel ezt a kérdést, a Rákóczi-kutatók pedig rendszerint Rákóczinak a fejedelmi székbe történő beiktatására és az azt követő marosvásárhelyi országgyűlés munkálataira fordították figyelmüket. Marosvásárhellyel, az itt említett kérdéssel kapcsolatosan Cserei Mihály, ismert krónikájában eléggé szegényes adatok találhatók.² Benkő Károly 186-ben összeállított, de csak

¹ Románia Nemzeti Levéltára, Maros Megyei Igazgatóság, Marosvásárhely város levéltára, Adótabellák 65/1709. sz.

² Cserei Mihály *Históriája* 1662–1711. Pest, 1852, 338 stb.

2001-ben napvilágot látott helytörténeti írásában – főként a jezsuita misszió levéltárában található forrásokra támaszkodva – már több adatot közöl e kérdésről.³ Főként az ő kéziratarára támaszkodva sorol fel, egy pár évvel később, néhány mozzanatot Orbán Balázs a Székelyföld leírásának szentelt monumentális munkájában.⁴ A múlt század elején ifj. Biás István levéltáros foglalkozott a kérdéssel, de ő is a fejedelmi székbe történő beiktatást, valamint a fejedelem Marosvásárhelyen írt és innen elküldött leveleit ismerteti.⁵ Az utóbbi időszak ismeret szakemberei közül Magyarai András fordított figyelmet az ezen a vidéken történetekre is. kutatása tárgya azonban nem Marosvásárhely, hanem Marossszék volt, és csak érintőlegesen foglalkozott a várossal.⁶

Ismert tény, hogy 1703 nyarán kibontakozó kuruc felkelés gyorsan kiterjed egész Erdélyre. Azon év végén a császáriak csak az ország váraiban és fallal kerített városaiban tartották biztonságosan pozíciójukat, köztük Marosvásárhelyen is. Marosvásárhely hamar a kurucok egyik célpontjává, majd egy ideig támaszpontjává vált. Lássuk röviden az eddig kiadványokban is közölt ismert tényeket és eseményeket:

1703 őszén vagy végén egy ezer főre becsült csapat a várost megtámadta. A városiak a város kapuit (nem a várát) besáncolták, úgy védekeztek ellenük, saját erőből. Több ostromot is kivédtek, de alul maradtak. Az ostromlók a városba rontottak égettek és garázdálkodtak, de a császári hadsereg közeledtének hírére eltávoztak. A városba érkező Graven (Grafen) ezredes a főbírónál megebédelt, a császár hűségére felszólítva a lakosságot, és tovább vonult.⁷

1704. január 3-án, a hetivásár napján Meggyesfalva felől (délnyugatról) az erdőből kilépve a kurucok a várost meglepték és a várat ostrom alá vették. Ez alatt a: „Város utcáin kivont karddal alá s felelvén, azt több helyen meggyújtván, lángba boríták, a jezsuiták épületeivel együtt.”⁸ 1704 áprilisában a várat a város Gutai Istvánnak feladta. Később megjelent Klickspereg és Karaffa tábornok is, de úgy látszik, nem sokat időztek itt.⁹

³ Benkő Károly: *Marosvásárhely szabad királyi város leírása 1862-ben*. Szerkesztette, a tanulmányt írta és jegyzetekkel ellátta Pál-Antal Sándor, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001.

⁴ Orbán Balázs: *A Székelyföld elírása*. IV. kötet, Pest, 1870, 115.

⁵ Ifj. Biás István: *II. Rákóczi Ferenc beiktatása az erdélyi fejedelemségbe (1707. április 5.)* Marosvásárhely, 1903. Uő: *Adatok II. Rákóczi Ferenc fejedelmi beiktatásának és marosvásárhelyi tartózkodásának történetéhez. (Eredeti levelek gróf Károlyi család levéltárából)* Klny. A Székely Ellenzék 1909. évi évfolyamából. Marosvásárhely, 1909.

⁶ Magyarai András: *Marossszék a Rákóczi szabadságharc idején = Melleniumi megemlékezés Marosvásárhely 2000. IV. 7–8.* Juventus Kiadó. Marosvásárhely, [2000.], 40–45. újra közölve Uő: *Rákóczi és az erdélyi kurucmozgalom*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003. 158–166.

⁷ Benkő Károly: i. m., 80. Orbán kiegészíti az eseményt, közölve a kuruc vezér nevét is. Ez Guthi volt (Lásd Orbán: i. m., 115.)

⁸ Uo. Orbán kiegészítése szerint vezetőjük Kaszás Pál volt. (Lásd Orbán: i. m., 115.)

⁹ Uo. Benkő a kuruc vezér nevét illetően téves. Hiszen őt 1704. február 6-án Kaszás Pál, egy másik kuruc vezér vezetésével Tordán meggyilkolták. A várat elfoglaló vagy Kaszás, vagy éppen a főparancsnokká kinevezett Thoroczkai István volt.

1705. január 13-án Gyürki Pál kuruc vezér Medgyesen kiadott levelében fejedelmi védelem alá helyezi Szóts István marosvásárhelyi főbíró házát, mentesítve azt minden szállástartástól. Gyürki megtiltja a parancsnoksága alá tartozó katonáknak, hogy „senki az megnevezett marosvásárhelyi bíró uram házához beszállani, ott valami alkalmatosságot, lövöldözést, avagy egyéb névvel nevezendő excessust elkövetni semmiképpen ne merészeljen.”¹⁰

Marosvásárhely 1704 tavaszától 1705 őszéig a kuruc szabadságharc konszolidálódik Marosszéken is, amikor Vásárhely a felkelők ellenőrzése alatt áll. De 1705 vége és a következő év első fele a császáriak helyzetének bizonyos javulását hozza. Rövid időre Marosszék Marosvásárhellyel együtt császári ellenőrzés alá kerül.¹¹

1706-ban a kurucok újból megjelennek Marosvásárhelyen „számos betegeikkel”. Ekkor a város egyezsége lép Marosszékkal, hogy együtt biztosítsák a várban elszállásolt katonaság ellátását.¹²

1707 tavasza az a nevezetes esemény, amikor Rákóczi személyesen megjelenik Marosvásárhelyen, és megtörténik a fejedelmi székbe iktatása. Ekkor egy rövid időre a város és Marosszék az akkori politikai élet fókuszába kerül. Az országgyűlést 1707. március 28-ára hívják össze Marosvásárhelyre. Rákóczi 1707. március 23-án érkezik Szatmár irányából az erdélyi határra, ahol a rendek küldöttei: Teleki Mihály, Mikes Mihály, Barcsai Ádám, Bethlen János, Bartha András és mások üdvözlik. Innen útja Marosvásárhelyre vezet. Mielőtt a városba ér, március 30-án megáll Mezőbádon, Marosszék mezőségi szélén található, és a várostól 20 km-re fekvő településen. Itt március 31-e és április 4-e között igen komoly tárgyalásokat folytat az erdélyi rendek képviselőivel. Végül, szűkebb kíséretével április 5-én reggel Bándról Vásárhelyre indul. A város északnyugati bejáratánál, a Maros-hídnál a rendek küldöttei fogadják, és az ünnepélyes ceremónia számára előre elkészített helyre, a hídtól nem messze fekvő Dinnyeföldre¹³ (most Cuza Voda utca) kísérik, ahol a beiktatást lebonyolítják. A beiktatást követően, április 7-től 21-ig folytak az országgyűlés munkálatai. Ez alkalommal újraválasztják a tanácsurakat is, akik Rákóczi távollétében az ország ügyeit intézik.

¹⁰ Benkő: i. m., 140.

¹¹ Magyar: i. m., 161.

¹² Benkő: i. m., 80.

¹³ Az eseményt egyes szerzők a „Posta-rétre” helyezik, ami téves lokalizálás. A Posta-rét a városnak a másik szélén volt, ahova a Maros-hidat elhagyva végig kellett volna vonulnia a városon. A Dinnyeföld volt a megfelelő lapályos hely, nem messze a Maros-hídtól.

A beiktatási és az azt követő eseményeket többen leírták és elemezték. Ezért nem fogunk részletesen foglalkozni velük. Csak a Marosvásárhellyel kapcsolatos kérdéseit vesszük röviden számba.

„A Karika-hegyen jöttem be, az erdélyi rendek össze valának híva Maros Vásárhelyre az ország közepében, én követém utamat, s megérkeztem tíz nappal a gyűlés kinyitása előtt, megszálltam bizonyos helyre a városban, hogy előlegesen megtudjam azon feltételeket, melyekre a fejedelmek bé iktatások alkalmával meg kell, hogy esküdjenek.” - írja emlékiratában Rákóczi.¹⁴ Megjegyezzük, hogy Rákóczi a megszállással kapcsolatos visszaemlékezése pontatlan, mert a városba csak a beiktatása után jött, és így ott tartózkodása is csak azutántól lehetséges. A beiktatás utáni eseményekre a fejedelem így emlékezik: „Megindulánk – emlékezik a fejedelem – én beszállottam a katolikusok városban lévő kis kápolnájában, a hol a helyi pap harsogva énekelte "Téged Isten dicsérünket". Másnap az én házi sergeim mentek Szeben ostromára. Ne lehessen azonban mondani, hogy én megbántottam az országgyűlést, melynek tartatni kellett, annak megnyílásakor kineveztem, a tanácsnokokat, akik képviselik a rendeket, midőn azok nincsenek összegyűlve, és akiket a fejedelem a fejedelemség minden dolgaiban vélekedéseik iránt kihallgatni kötelezi magát fejedelem a fejedelemség minden dolgaiban vélekedéseik iránt kihallgatni.”¹⁵ Ugyanerről a mozzanatról Aszalay Ferenc Károlyi Sándorhoz 1707. április 6-án küldött tudósításából is értesülünk: „És ezek után úgy ment ő felsége a theatrumtól a városban levő jezsuiták templomába a Te Deum laudamus celebrálására; honnan kijövé, a közel levő szállására gyalog ment, és ottan audientiát adott minden rendeknek, a papoknak is.”¹⁶ Sem a fejedelem, sem a tudósító nem említi a szálláshely hollétét, pedig két hétig tartózkodott itt. Még április hó 17-i marosvásárhelyi keltezésű levele is ismert. Ami kétségtelenné teszi, hogy akkor még itt tartózkodott.

A fejedelem marosvásárhelyi szálláshelyével kapcsolatosan Benkő Károly, a város 19. századi történetírója tudósít. „II. Rákóczi Ferenc 28 éves ifjú MVásárhelyen polgár Szabó Ferenc házában volt szállva.”¹⁷ Ez az emeletes ház, amelyet Nagy Szabó Ferenc neves memóriálé író építtetett a XVII. század elején (az emeleti rész homlokzatán az 1623. év olvasható) a jezsuita misszió székhelye mellett volt, és ma is fennáll. Lehet, hogy már akkor a jezsuiták használták. Az viszont ismert tény, hogy megvásárolták – 1719-20-ban két részben kifizetve érte 2415 forintot – és azóta a belvárosi római katolikus plébánia működik benne. Benkő a

¹⁴ Benkő: i.m., 141.

¹⁵ Uo. 143.

¹⁶ Biás: Adatok... 6.

¹⁷ Benkő: i. m., 81.

jezsuita misszió megmaradt irataiból kikövetkeztetve állítja, hogy a fejedelemnek marosvásárhelyi tartózkodása idején ez a ház szolgált szállásul.¹⁸

Ezek a felsorolt adatok nagyjából ki is merítik Marosvásárhelynek Rákóczival és mozgalmával kapcsolatos eddigi ismereteinket. Nyilvánvaló, hogy ezek alapján nehezen lehet egy teljes képet alkotni a város és fejedelme közti kapcsolatról. Egy sor nyitott kérdés marad, amelyek szélesebb körű kutatást igényelnek.

Megválaszolatlan kérdés, hogy miképpen viszonyult egyrészt a város vezetősége, másrészt lakossága a mozgalomhoz, a szabadságharchoz és magához a fejedelemhez? Meggyőződéses Rákóczi-pártiakká váltak-e a városi polgárok a szabadságharc lefolyásának valamely időszakában, vagy nem?

E kérdésekkel kapcsolatos kutatásaink részleges eredménnyel jártak. Ezekből kitűnik, hogy a város „hódoltatása önagysága mellett” 1704-ben volt, nem éppen zökkenőmentes körülmények között. Marosvásárhely ugyanis kezdetben hű császár-pártinak bizonyult. Ami, tekintetbe véve földrajzi fekvését, Nagyszebenhez – a császáriak közigazgatási és katonai központjához – való közelségét, érthető is. A város, történelme során, a sorsdöntő pillanatokban semleges vagy hódoló magatartásával igyekezett elhárítani a kifosztással, pusztulással fenyegető veszélyeket. Ez alkalommal, a szabadságharc kezdetén, jobban bízott a császáriakban, mint a kurucokban, amiért bűnhődnie kellett.

A város környéke, Marosszék, már a szabadságharc kezdetén Rákóczi-párti lett. A város azonban nem. De a kurucok számára stratégiai szempont volt, hogy az oldalukon álljon. Várral rendelkezett, és fekvésénél fogva támpontként szolgálhatott és biztosíthatta Erdély középső részének felügyeletét. Ezért érthető Sennyei István kuruc generális 1703. december 2-án Szatmár várából küldött, négy pontba foglalt utasítása Pap László, Pataki Mihály és Balog György kuruc hadnagyokhoz Marosvásárhely megnyerésére vonatkozóan.¹⁹ Az utasítás első pontja vázolja a pillanatnyi helyzetet. Ekként szól: „1.) Minthogy Vásárhelyen innen és körülötte lévő szegény lakosok, kik kegyelmes urunk eo nagysága fegyvere szerénységít, úgy az magyar nemzet régi szép szabadságát óhajtván, hűségünkre hajlottak, úgy sokan is hajlanának, de Vásárhelyi lakosok, úgy oda szorult nemesség, egész magyar nemzet praejudiciuma ellen és kegyelmes urunk fegyvere ellen, kit az úr Isten egész Magyar országban szerencsésé tőtt, Rabutin generalissal közli maga dolgát, és naponként fucitállyák s híjják városok segítségire, kiből az következnek, hogy körülle való hódolt helyeket ártatlanul levágtat.” A továbbiakban az utasítás előírja, hogy a kuruc hadnagyok tájékozódjanak a

¹⁸ Uo. 33.

¹⁹ Marosvásárhely város levéltára. Acta Politica 24/1703. sz.

helyszínen a valós helyzetről, és szólítsák fel a várost a békés hódolásra. Közölgék velük, hogy ha a magyar nemzethez megtérnek, a fejedelemnek szívből meghódolnak és a német ellen fegyvert fognak, fejedelmi védelemben részesülnek. Ellenkő esetben „nagy vakmerőségeket, s engedetlenségeket, magok veszedelmekkel fogják tapasztalni, mellyért kegyelmes urunk eö Nagysága fegyvere se isten se ember előtt ne okoztassék”.

Az 1704. január 3.-i támadás bizonyosan ennek az utasításnak a betartásával kapcsolatos. Az ellenségesen viselkedő várossal szemben a kurucok szó szerint alkalmazták a fenyegetést, betörték oda, és több helyen felgyújtották a várost. Akkor még nem sikerült hatalmukba keríteni sem a várost, sem a várat. De egy pár hónap múlva, 1704 áprilisában – a felkelők számára kedvezően megváltozott körülmények között – harc nélkül kerül a város várastól kuruc-kézre. Hogy ki előtt hódoltak meg a marosvásárhelyiek és kinek adták át a várat, a rendelkezésünkre álló adatokból pontosan megállapítani nem lehet. Egyesek szerint Koncz Boldizsár kuruc hadnagy volt a hódoltató, mások szerint Thoroczkai István. A vár átadásáról – amint fennebb már említettük – Guti István nevét említik.

Egy 1704. augusztus 14-én a maroszéki hadak darlaci táborában megejtett tekintélyes számú személyt megszólaltató vizsgálat idején a tanuk egy része említést tesz e kérdéstről is.²⁰

A maroszéki kurucok részéről széki főkapitánynak elismert, de a szék időközben Rákóczi-pártivá vált előjárósága által nem elismert Koncz Boldizsár kuruc hadnagy ügyében végzett kivizsgálás némi fényt vet a város hódoltatásának kérdésére is. A Koncz ellen forduló széki előjárók felsorakoztatott tanúi – többségükben nagyernyeiek – úgy tüntetik fel őt, mint a széket pusztulásba vivő martalócot. Tíz egybehangzó vallomás ekként szól: „Tudjuk, hogy Koncz Boldizsár Maros széken prédáltatott volt, kivált a Nyárad mellett, sok barmokot, lovakot hajtattott maga számára, mikor Koronkán átment a környező helyekről a gazdák borait oda vitette és a községet maga mellé vévén, azokkal ett, ivutt, vendégeskedett. Marosvásárhely, Szentpál kapuit be nem vétette, hanem Thoroczkai Istvánnak hódolt meg. Görgény pedig máig obsidiába vagyon, és a marosvásárhelyi nemesség is neki hódolt meg.” Ezzel szemben a Koncz-pártiak egészen másként tüntetik fel az eseményeket. „Amikor Koncz bejött a székbe meghódoltatni – vallja Tőkés László – a tisztjeink mind labancok voltak. Botos András, Szeredai János, Sárosi János, Dósa Tamás és sokan többen nem lévén Vásárhelyen, mi is még akkor, egy Marosszék, német pártra voltunk hütösök. Minket Koncz Boldizsár kapitány hódoltatott meg, sőt a székben lévő szegénység közönségesen azt kívánták, őkegyelme nekünk elsőbben esküdjék meg azon, hogy őkegyelme feje fennállásáig minket el nem hagy, hanem

²⁰ Magyar országos Levéltár, Budapest, Erdélyi Gubernium lt. 89/1704. a vallomásokat tartalmazó jegyzőkönyv vége elmosódott, így a vallomást tevők pontos számát nem tudtuk pontosan megállapítani, de az 230 körül van.

velünk edgyütt kész léssen vérét is, ha úgy kívántatik, kiontani, minden órán várjuk veszedelminket; az szék kívánsága szerint erre őkegyelme minekünk meg is esküvék erős hüttel. Ezeket hallván az szék az eő kegyelme hütit, úgy mi is megesküvénk eő kegyelmének, hogy kapitányunknak tartjuk eő kegyelmét, és az míglen székünknek igaz hívei leszünk az mi elébbeni tiszteink pedig küldöttön küldték leveleiket s parancsolták, hogy meg ne hódoljunk, mert nemcsak magunkat vágnak le, de az terhes asszonyoknak hasokot is kihalogatják, tűzzel mindennel fenyegetvén eő kegyelmek.”²¹ A város Rákóczi-pártra állása, hűségeskü tételére nem találtunk egyéb utalást a fennebb említetteknel. A város hódoltatása bizonyosan 1704 áprilisában, a vár átadásával egy időben történhetett, és valószínűleg nem a város környékét hódoltató Koncz, hanem az utána nagyobb haderővel megjelenő Thoroczkai István által.

Részt vettek-e Rákóczi hadseregében – az 1704 augusztusi seregszemlén – a vásárhelyiek? Az 1704. évi hadiszemle adatai szerint elég számosan. Magyarai András számukat 59-re teszi.²² A későbbiekben a felkelők oldalán harcoló marosvásárhelyiek száma véleményünk szerint lényegesen megnőtt, legalábbis 1708-ig. de a város maga nem küldött katonákat oda. A távolmaradás jele lehet az is, hogy a város által kiállítandó katonák toborzása, felszereléssel való ellátása és táborba küldése elmaradt, pedig a 17. század folyamán nem egy fejedelemnek megtették azt. (...)

In *Évfordulós Tanácskozások 2002–2004*. Kiadja az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Partiumi Alelnöksége és a Szatmárnémeti Kölcsey Kör. Szatmárnémeti, EuroPrint Kft. 2005. 278–285. (részlet)

²¹ Uo. Megjegyezzük, hogy az 1704 augusztusi seregszemlén „Főkapitány nemes vitézlő Koncz Boldizsár uram ezere”-nek 110 személyt kitevő első serege, amelyet ő személyesen vezetett, éppen a maroszéki jobbágyokból és zsellérekéből állott. Lásd Magyarai András: *II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege*. Kriterion Könyvkiadó-Polis Könyvkiadó, 1994, 102–108.

²² Magyarai: Marosszék..., 70.